

Karagöz vardır ve yaşamıştır

Karagöz Kırklarelinde doğmuş, oradan Bursaya gitmiştir, ismi kambur Ahmet efendidir

Hacivat ve Karagöz

Son zamanlarda Bursa Halk evinde "Karagöz," hakkında münakaşalar, oluyor, bu hararetili münakaşalar İstanbulda bizim kulağımıza kadar geldi. Darülbeydayi artistlerinden Hazim beyin Bursa gençlerine teklifi çok yüksek bir işettir. Bence sanatkar, Karagözün mezarını harap bir halde görünce, bu teklifi yapmakta çok haklıdır.

Karagözün mezarını ilk tamir ettiren merhum Enderuni Mustafa Tevfik bey isminde bir zattır. Bu zat Karagöz perde gazellerinden birinide yazarak buraya bir kitabe halin rekzettirmişti. Bursanın işgalinde butaşı baltalarla kırılarak tahrip edilmiştir.

Türk halkının milli vicdanında tam altı asır yer tutan bu mezarın elbette bir manası vardır. Halkın hafızası hiç bir zaman hurafe saklamaz.

Ancak tarihi bir hadiseyi efsanevi bir hale ifrağ ederek onu hariküladelîğe yükseltir, bu nevi yükseltme, hadisenin aslını hiç bir zaman çürütmez. Halkın mukaddes tanıdığı her şeyin tarihi bir manası vardır. Eger halkın bu efsaneli hatıraları olmasaydı, acaba ecdadımızdan Anadolu'da bize ne vesika kalacaktı?

Karagöz diye bir şahıs vardır, yaşamıştır; ben üç senedir Karagözün tarihini yazmakla meşgulüm, vesika olarak bir şey yoktur. Ancak bir mezar, bir de Karagözün macerası vardır.

Karagözün macerasını eski Karagözcülerden dinledim, bu dinlediklerimi de kütüphanelerdeki eserlere müracaat ederek karşılaştırdım,

(Güldestei riyazi irfan), (Ennedretülkâfiye), (Tayfı hayal), (Moğul tarihi), (Selçukname), (Evliya Çelebi seyahatnamesi). (Karagöz gazetesinin Bursa fevkalâde nüsha)sı Muhiddin arabinin (Futuhâtı mekkiye) (Yeni mecumua)yı karıştırdım. Burada karagöze ait bir çok malûmat edindim.

Karagöz yaşamıştır!

Karagöz, Orhangazi zamanında yaşamış bir sanatkârdır. Kendisi Kırklareli vilâyetinde (Samanakol) denen bir köyde demirci idi. Burada sade bir hayat geçiriyordu.

Bu zamanda Osman gazi ölmüş yerine küçük oğlu Orhan geçmişti. Burası Bizanslılara aitti, fakat bütün civar türklerle meskundu. Hattâ bir aralık Karagöz İstanbul'a gitmişti

Orhan gazi, Bursayı zaptettikten sonra etraftan bir çok türkler bu yeni şehre doğru koşmuşlardı. Karagöz de ırkdaşlarının zaferlerini duyunca, çoluğunu ve çocuğunu alarak, Marmara sahillerinden Bursaya gelerek Bursanın (Demir deşli) nahiyesinde yerleşmiştir.

Kendisi kambur, siyah sakallı bir adam olup, mütemadiyen eli ile sakalını sıvazlamış.. Karagöz tasvirlerinde de görüldüğü üzere Karagöz kamburdur. Bir eli de daima sakalında durur. Kendisi gayet nekre, hoş bir adam imiş. Eski ismi (Balı) Bursa da ise (kambur Ahmet) efendidir.

Hacivat kimdir?

Orhangazi yeni fethedilen bu şehirde bir cami inşasını emretmiş, derhal işe başlanmıştı. Camiin de mimarı (Hacivat) tır. Bu zat Selçukî türklerinden olup asıl ismi (Yürekçe Halil)dir. Bu zamanlar kendisine (Hacıayvat - Hacı ayvaz) diyorlardı. Çok okumuş hayırhah bir çok medreseler, köprüler yaptırmış bir zattır.

Bu zat tasavvufu uğraşmış, aynı zamanda nekregü ve zarif bir çelebidir. Karagöz bu camie ırgat oluyor, camiin inşasında çalışıyor, bu garip ve hoş adam mimarbaşı Hacivadın nazarı dikkatini celbederek bu adamla dostluk tesis ediyor. Karagözle muhaverelere başlıyor. Diğer işçiler de işlerini bırakıp Karagözle, Hacivadın muhaverelerini dinliyorlar.

Bu suretle inşaat duruyor. Orhan Gazi, camii teftişe geliyor. Bakıyor ki temellerden daha bir karış yukarı çıkmamış, gazebe gelerek sebeplerini araştırıyor. Meselede Karagöz haksız çıkıyor, derhal kellesinin vurulmasını ferman ediyor, Orhan camiin minaresi altındaki mahalde Karagözün idam ediyorlar.

Bundan yüz sene evvel İstanbulda Karagöz oyunu başlarken, Hacivat çıkar, bu hadiseyi elemli bir lisanla anlatır, sonra piyes başlarmış...

Hacivada gelince, bu zat ta başından korkarak Hacca gitmiştir. Hactan dönerken, yolda arap eşkıyaları kendisini öldürmüşlerdir.

Şeyh Keşteri

Orhan gazinin gazebine kurban giden Karagöz, halkın kalbinde yüksek bir mevki kazanmış, onun fıkraları dilden, dile dolaşmağa başlamıştır. Bilhassa Hacivat, Karagözün dostlarından Kara şeyh mahallesinde dergâhı bulunan (Şeyh Keşteri) ismindeki zat bunların muhabbetlerinden lezzet almış..

Orhan gazi bu hadiselerden dolayı, vicdan azabı duymağa başlamıştır. Kendisine "Şeyh Keşteri bu zatların arkadaşıdır,, diye haber verilince Orhan gazi huzura Şeyh Keşteriyi çağırmış, bu zatların fıkralarını dinlemek istemiştir. Şeyh Keşteri cevaben: — Devletlim, müsaade edin, ben size onları hayal perdesinde nakledeyim demiştir.

Ertesi gün, padişahın huzurunda perde kurulmuştur. Esasen (hayal oyunu) Türklerin eski bir oyunudur. Türkistanda hakanlar huzurunda hayal oynatılırdı. Hattâ Cengizin bile huzurunda çok defalar hayal oynatılmıştır. Hayal oyunu doğrudan doğruya Türklere has bir eğlencedir.

Şeyh Keşteri ancak şahıs isimlerini değiştirerek, içine Karagözün nükte ve tuhafliklarını ilâve etmiştir. Perdenin arkasında bir

Karagözden bir sahne

meşale yakmış, ayağından papuçlarını çıkarmıştır. Sağ papucu Karagöz, sol papucu Hacivat olmuştur... Güzel bir sesle bir yerde gazeli ukuduktan sonra, muhavereye başlıyarak, Karagözün fıkralarını anlatmıştır.

Karagöz okumamış olmadığı için onu halkın lisanile konuşturuyor, Hacivat da münevver bir adam olduğu için onu da Osmanlı lisanile muhavereye devam ettiriyordu.

Hayal oyunu padişahın çok hoşuna gitmiştir. Bundan sonra sarayda Karagöz oyunu oynatılmağa başlanmıştır.

Nihayet deve derisinden Karagözle Hacivat yapılarak bu suretle oynatılmağa başlamıştır. Yıldırım Beyazıt zamanında bu, resmi bir eğlence halini almış, bir çok meşhur Karagözcüler yetişmiştir. Bunlardan Kör Mehmet pek meşhurdur.

Halkın da nezih bir oyunu iken sonradan Karagöz saraylarda pek müstehçen bir hal almış, perdede bir takım gayriahlâki piyesler halinde oynatılmıştır. Sultan Hamit devrinde Ahmet Mithat efendinin teşviki ve karagözcü Salih beyin himmetleriyle, bu günkü nezih halini almıştır.

Karagöz oyunu türklerden Çinlilere ve araplara geçmiştir. (Danyal) isminde bir türk muharriri, Mısır Türk ağa beylerinden (Taş boğa) ya (tabiatı hayal) isminde bir eser yazarak vermiştir. Muhiddini arabi de Malatyaya gelip dul Türk kadınla evlendikten sonra, Anadolu'da Karagöz oyununu görenek pek hoşlanmış ve fütuhatimekkiye eserinde Karagözden bahsetmiştir. Selçukî büyüklerinden (Sadreddini Kanevi) de Muhiddini Arabinin övey oğludur.

Karagöz Türkün yüksek bir oyunudur. Bu oyun Türklerin ikinci bir Nasraddin hocası olan Karagöze nisbeten temsil edilmiştir.

Enver Behnan

